

Madzsar József

A jövő nemzedék védelme és a háború

Társadalomtudományi Társaságban tartott előadás és dr. Ruffy Pál, Mellemé Miskolczy Eugénia, dr. Szana Sándor, dr. Berend Miklós, dr. Rónai Zoltán, Szirmay Oszkárné, dr. Kunfi Zsigmond és dr. Giesswein Sándor hozzászólásai.

POLITZER ZSIGMOND ÉS FIA KIADÁSA
BUDAPEST, IV., KECSKEMÉTI-UTCA 4. SZ.

Különnyomat a *Huszádik Század*-ból

Márkus Samu könyvnyomdája Budapest, V.. Korall-utca 6.

Madzsar József: A jövő nemzedék védelme és a háború

ost, amikor már azt reméljük, hogy túl vagyunk a háborúnak legalábbis nagyobbik felén, nem lesz időszerűtlen, ha igyekszünk megismerni a háború utáni idők problémáit és amint ma minden erőnk a háborúban koncentrálódik, úgy már most előre leköt minden rendelkezésre álló erő arra, hogy rögtön a háború befejezte után, de ha lehet, már mi foglalkozzunk, apró és mellékes szempontok figyelmen kívül hagyásával, a legfontosabb, legégetőbb kérdések megoldásának útjaival.

A fölmerülő kérdések közül kimagaslik mindenre kiható jelentőségével a jövő nemzedék problémája; a kérdések kérdése az emberkérdés, mert világos, hogy a háború okozta minden kár pótlása és a győzelemhozta lehetőségeknek minden kiaknázása attól függ, lesz-e elég ember és különösen lesz-e elég olyan ember, aki ezt a megsokasodott munkát el tudja végezni? A jövőbe vetett pillantásunk előtt az a fenyegető kép lebeg, hogy ha a vérveszteséget nem tudjuk hamarosan kiheverni, a versenyben fölének kerekednek azok a fajok, azok a nemzetek, amelyek szemlélői tudtak maradni ennek a nagy pusztulásnak.

Az emberanyag mennyiségben csökkenésének és minőségben leromlásának hatását a jövő nemzedék, a mi gyermekeink nemzedéke fogja majd a legerősebben megérezni, s ezért kell már ma kutatni azokat a teendőket, amelyeket elő kell készítenünk, ki kell dolgoznunk, hogy a háború befejeztével csak a programot kelljen végrehajtani.

*

A jövő nemzedék érdekébejn legelső sorban arra kell törekednünk, hogy maga ez a jövő nemzedék mennyiségben ne

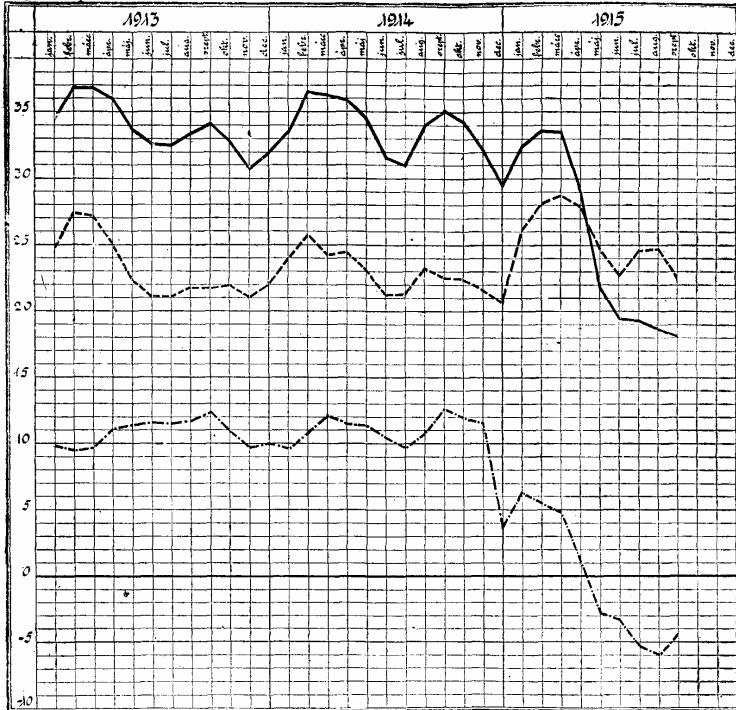
maradjon mögötte annak a számnak, amelyet békés időben normális fejlődés mellett ért volna el és ami legalább ugyanilyen fontos: minőségben se maradjon alatta. De hogy a népesedési politikának milyen eszközeivel érhetjük el legbiztosabban ezt a célt, azt csak akkor fogjuk világosan látni, ha részletesen tagoljuk, miből és hogyan tevődik össze a háború embervesztése.

Az embervesztés a háborúban ugyanis három különböző forrásból származik, még pedig a tulajdonképeni hadivesztésből, amelyet az elesettek és a háború folytán betegségben elhaltak száma ad meg, továbbá a otthonmaradtak halálzásának emelkedéséből és végül a születések számának természetszerű csökkenéséből.

Ha csak a számokat vennők tekintetbe, azt mondhatnám, hogy e három közül az első, a hadivesztés a legkevésbé fontos, mert számszerint ez a legkisebb; csak hogy a véres veszteségnek súlyát nem a szám, hanem az adja meg, hogy a háborúban éppen a testi- és szellemileg legjobbak pusztulnak el. Maga a hadivesztés az eddigi háborúk tapasztalatai szerint minden újabb háborúban az előbbiekhöz képest csökkent úgy, hogy a német-francia és orosz-japán háborúban a hadrakelt seregeknek csak kb. 3%-át tette ki. Az 1870-71-iki német-francia háborúban német részről bevonult másfél millió ember és ebből a háború alatt fegyver valamint betegség által elpusztult 43.000. Ez Németország akkori népességének 1‰-e. Az orosz-japán háborúban, amely jóval tovább tartott mint az előbbi, japán részről elvesztett 75.000 ember vagyis Japán ötven milliónyi lakosságának egy és fél ezreléke. Természetes, hogy ma még távolról sem tudjuk megbecsülni, hogy a most folyó háborúban mekkora lesz a veszteség. Nem valószínű azonban, hogy arányaiban sokkal nagyobb volna, mint aminő volt az utolsó háborúban, mert amennyit fejlődött a fegyvertechnika, annyival tökéletesebbek a védekezés eszközei is; különösen pedig a fertőző betegségek ellen való védekezés emelkedett azóta a tökéletesség magas fokára és a sebészeti tudomány is sokkal több ember életét menti meg, mint fél-századdal ezelőtt. A veszteség növeléséhez viszont hozzá fog járulni a hadbavonultak aránylag nagyobb száma, valamint a háború hosszú tartama. Ha tehát fölteszük, hogy a veszteség kétszerese lesz a legutóbbi háború veszteségének, vagyis a lakosság számához viszonyítva 3-4‰ akkor ez a szám Magyarország 21,000.000 lakosára számítva 60-80.000 ember, szóval a veszteség valószínűleg a 100.000-en alul fog maradni,

A hadbavonultak számát természetesen nem ismerjük és így nagyon sok föltevessel kellene dolgoznunk, ha abból akarnók a száza-

lékot számítani. Egyes adatok azonban mégis arra látszanak mutatni, hogy ez a háború, ceteris paribus, nem lesz véresebb, mint voltak a legutóbbi háborúk. Az angolok ugyanis 15 hónap veszteségét nem egészen 110.000 emberben mutatják ki, pedig ők már csak az önkéntes jelentkezés érdekében sem fognak a valóságnál alacsonyabb számokat adni s egészen bizonyosan több embert tudtak eddig hadba állítani, mint a hozzájuk képest kicsiny Magyarország. Németország

Születés, halálozás és szaporodás 1000 lakosra Magyarországon hónaponta ~.
 Születés — Halálozás ---- Szaporodás - - - -

33 sportegyletének hadbavonult tagjai közül 15 hónap alatt 5% pusztult el.* Ezt a százalékot átlagban természetesen jelentékenyen le kell szállítani, mert a sportegyletek fiatal, egészséges tagjai kétség-telenül valamennyien a harcokban vannak és így ez a kategória az átlagnál sokkal veszélyeztetettebb.

Ezzel szemben mindjárt a 100.000-en fölül eső számokat kapunk, ha megnézzük azokat a statisztikai adatokat, amelyek az itthonmaradottak halálozásának emelkedő arányairól szólnak.

* Sport im Bild, 1915 november.

Halálesetek száma Magyarországon

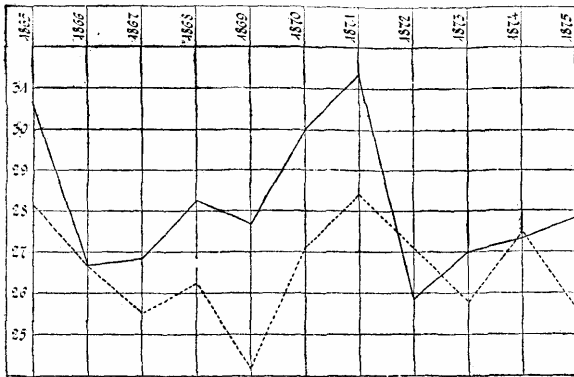
	1914	1915
Január	38.051	41.879
Február	37.004	40.831
Március	38.495	46.145
Április	37.528	43.259
Május	36.680	39.512
Junius	32.619	35.128
Julius	33.846	39.485
Augusztus	36.905	39.616
Szeptember	34.642	34.849
Október	35.590	32.320
November	33.215	32.087
December	40.875	—

Ebből az összeállításból láthatjuk, hogy míg az 1914 első kilenc hónapjában 325.770 ember halt meg Magyarországon, addig az 1915. év hasonló időszakában 360.704, vagyis kerek 35.000 emberrel több. (Ebben a háborúban elhaltak természetesen nem foglaltak.) Két esztendei háború alatt tehát a többlet túl lesz a százezren.

A halálozás emelkedésében különösen fontos szerepet játszik a csecsemőhalandóság emelkedése, ami a háború következtében beállott rosszabb gazdasági viszonyok szomorú következménye. Erre vonatkozólag ma még a jelen háború tapasztalatai alapján pozitív adatokat nem mondhatunk. A statisztikai számítások módszere ugyanis az, hogy a 0-1 éves halottakat hozzuk viszonylatba az ugyanazon periódusban születettekkel. Ha tehát például az ez évi szeptember havi csecsemőhalálozást vetjük össze a szeptember havi születésekkel, akkor természetesen a valósnál sokkal nagyobb, óriási csecsemőhalálozási százalékot kapunk, mert hiszen a születések száma jelenté- kényen csökkent, a halottak között azonban vannak egy esztendővel ezelőtt születettek is, akik még a bő születés korszakában jöttek a világra. A csecsemőhalálozás emelkedésének statisztikáját tehát csak hosszabb idő múlva, midőn vagy adéquat mennyiségeket hozhatunk, arányba (1916 májusától kezdve), vagy pedig a háború befejezte után ehet megcsinálni, ha a számokat megfelelő korrekciónak vetjük alá.* De így is biztosan számíthatunk arra, hogy a csecsemőhalandóság a háború alatt jelentékenyen emelkedik, amint az a német-francia háború idejére kétségtelenül kimutatható.

* Prinzing: *Handbuch der medizinischen Statistik*. Jena: Fischer 1W6. 279. 1.

Ez a táblázat azt mutatja, hogy Poroszországban, ha minden statisztikai hibát ki is küszöbölünk, a csecsemőhalálozás mégis emelkedést mutat. Ugyancsak emelkedést mutat a csecsemőhalálozás

Csecsemőhalálozás 100 születésre 1865-1875

— Badenben
- - - - - Poroszországban

Badenben is. Bizvást mondhatni tehát, hogy a halálozások már eddig is tapasztalt emelkedő arányszámának egy része a csecsemőhalálozás rovására írandó, pedig a jövő nemzedék szempontjából éppen ez a legveszedelmesebb.

A háborús veszteségnek legfőbb része azonban a harmadik: a születések számának csökkenése.

Születések száma Magyarországon (éveszületések)

	1914	1915
Január	53.289	52.020
Február	52.524	48.753
Március	57.813	53.882
Április	55.307	45.135
Május	54.853	34.966
Junius	48.609	30.052
Julius	49.246	30.957
Augusztus	54.027	30.028
Szeptember	53.996	28.036
Október	54.491	25.589
November	49.404	22.678
December	46.853	—

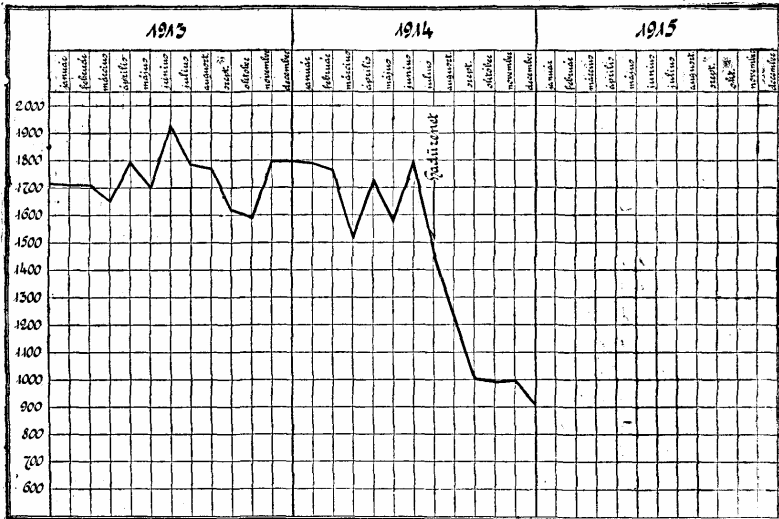
1915 május hava óta, amikor a mozgósítástól számított első 9 hónap letelt, a születések száma havonta átlag 20-25.000-rel kevesebb, mint békés időben. Természetesen ugyanígy volt az eddigi

háborúkban is és most legföljebb még nagyobb arányú azért, mert

a hadbavonultak között ma kétségtelenül több a családapa. A születések száma ezentúl még erősebb csökkenést fog mutatni, a magasabb korosztályok behívása következtében.

Érdekes fölvilágosítást kapunk, ha nem a születések, hanem a fogamzások számát vesszük vizsgálat alá, vagyis a születéseket 9 hónappal visszaszámítjuk.

Ismeretes, hogy normális években a fogamzásoknak két maximuma van. Az egyik, a fő maximum, tavaszra, május-június hónapokra esik, a másik, a kisebb, a decemberre. Az előbbit tekinthetjük a természetes maximumnak, mert ez minden népnél egyaránt így

A fogamzások napi átlaga Magyarországon egyezhónapoként

mutatkozik, a második azonban inkább a karácsonyi ünnep következménye, mert pl. Japánban hiányzik. Természetes, hogy a bevonulás pillanatától kezdve a fogamzások száma rohamos csökkenést mutat. De föltűnő, hogy a fogamzások számában milyen élenken kifejeződik a háború előtti izgatott kedélyhangulatnak hatása is, mert sem a német-francia háborúban, sem a most folyó háborúban a hadüzenet előtti tavasi fogamzások száma nem éri el a békés időknek hasonló időpontban elért magasságát.

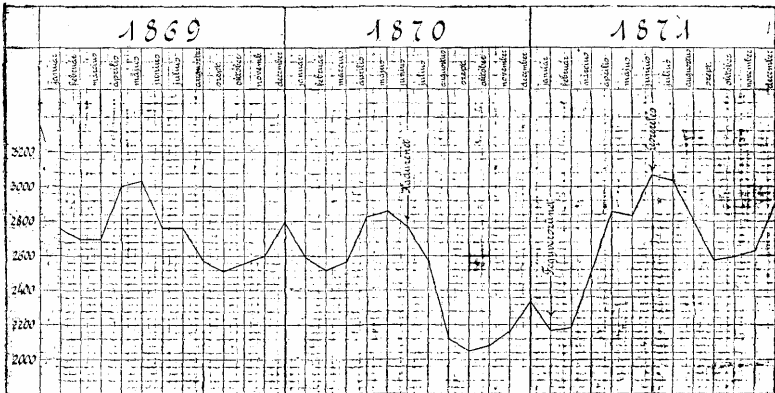
A német-francia háborúból azt is látjuk, hogy a fogamzásoknak a háború utáni emelkedésében is nagy szerepe van a lelki motívumoknak, annak az örömmek, amelyet a biztos béke kilátásai az itthonmaradtakban keltenek. Ugyanis a fegyverszünet percétől kezdve, bár a harctérről még egyetlen katona sem jött vissza, a fogamzások száma

rohamos emelkedést mutat és csaknem eléri a békés esztendők rendes tavaszi maximumát. A leszerelés csak júliusban következett be és ebben az évben egy kivételes második maximumot látunk júliusban.*

Ha már most ismét azt tételezzük föl, hogy a háború két évig tart, tehát két évig hiányozni fog a havi 20-25.000 szülés, akkor az ezen a réven előálló veszteséget legalább 5-600.000-re tehetjük.

Ezekből természetesen bizonyos százalék békés időben is elpusztul mielőtt a keresetképes kort eléri, de ha ezt le is számítjuk, de viszont hozzáadjuk a háborúban elesetteket és a halálozás emelkedését is, még sem lesz túlzás, ha azt mondjuk, hogy a következő nemzedékből legalább 600.000 munkaképes korban lévő ember

A fogamzások napi átlaga Poroszországban egyes hónapokban

fog hiányozni és ez a szám 21.000.000 lakossal bíró országban oly óriási, oly képzelhetetlenül nagy, hogy ehhez a kárhoz képest elenyészik* és semmivé törpül minden elmaradt haszon és minden anyagi kár, amit a háború okoz. És eltörpül annyival is inkább, mert mindezeknek a károknak helyrehozatalára alapvető föltétel az, hogy legyen, aki helyrehozza ezeket a károkat. Ha sikerül a természet regeneráló erejével, céltudatos népesedési politikával ezt a hiányt pótolni, akkor evvel egyúttal pótolunk minden kárt, amit a háború eddig okozott és ezentúl még okozni fog.

*

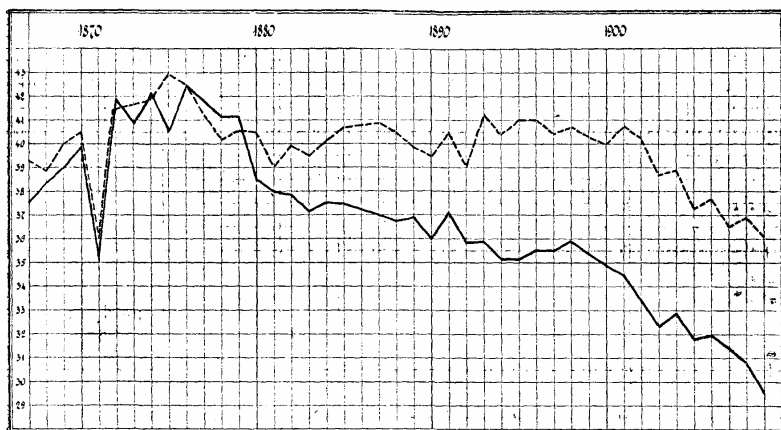
A veszteség természetes pótlása az 1870-71-iki német-francia háború után, amikor még alig lehetett szó céltudatos népesedési politikáról, a következő képet mutatja:

Míg Németországban a háború előtti években a természetes szaporodás arányszáma, vagyis a születések számának a halálozásokhoz

* Schwiening: *Krieg und Frieden*. Jena: Fischer 1904. 21.1.

viszonyított többlete 1000 lélekre átlag 10'5-et tett ki, a háborús esztendőben ez a többlet 5.0-re csökkent. A háború utáni négy évnek átlaga azonban 12 ‰, vagyis e háborús éveknek szaporodási csökkenését kompenzálta a háború után következő négy esztendőnek a normális évekhez viszonyítottan fokozott szaporodása. Tehát az erős vitalitású nemzet faj négy év alatt teljesen pótolta a háborús veszteséget.

Franciaország azonban már sokkal szomorúbb képet mutat. Ott ugyanis a háború előtt a természetes szaporodási arányszám csak 2.6% volt. Ez leszállott 1870-ben – 2.8-re és 1871-ben – 12.2-re, vagyis

Születések arányszáma 1000 lakosra Franciaországban városban és falun.

1867-1909

Város — Falu ----

a népesség száma jelentékenyen csökkent. A háború után következő évek szaporodási arányszáma pedig alig emelkedik fölül a háború előttieken úgy, hogy Franciaország négy év alatt a háborús veszteségnek legföljebb negyedrészt tudta pótolni és csak 25 év múlva érte el újra azt a lakosságszámot (38,400,000), amennyije már a háború előtt volt.

Ebből a két példából láthatjuk, hogy ha a háborús embervesztés mikénti pótlásáról akarunk beszélni, mindenekelőtt ismerni kell a népesedés alapvető törvényszerűségeit, legalább főbb vonalakban látni azt, hogyan fejlődnek ezek az arányszámok az utolsó félszázadban, hogy ezekből levonhassuk azután következtetéseinket a teendőkre nézve.

A népesedés törvényszerűségei között legfeltűnőbb és azt mondhatjuk, egész Európára egyaránt érvényes szabály az, hogy a születések arányszáma állandóan csökken. Ez a csökkenés, mint az előző grafikonból világosan látszik, legerősebb a városokban és sokkal lassúbb menetű a falvakban.

Születési arányszám (1000 lakosra)
Születési arányszám (1000 lakosra)

Budapesten		Magyarországon ^z	
1874—75	43·3	—	—
1876—80	38·8	1876	46·3
1881—85	35·2	—	—
1886—90	35·0	1881—90	44·1
1891—95	35·6	—	—
1896—1900	33·7	1891—1900	40·4
1901—05	29·3	1901—05	37·0
1906—10	26·1	1906—10	36·3

Ugyanezt a tünetet látjuk, ha Budapestet vetjük össze Magyarország többi részével, vagy a nagyobb városokat a faluval.

A Magyar birodalomban 1913-ban esett 1000 lélekre

		házasságkötés	élveszületés	halálozás	szaporodás
Magyarbirodalom	...	9·1	34·5	23·5	11·0
ebből	{ tv. hat. joggal fölr. városok	9·0	28·0	21·8	6·2
	{ vármegyék	9·2	35·3	23·7	11·6

És ez természetes is, mert hiszen itt a kultúra egyik jelenségeivel állunk szemben. Az átmenetet látjuk a szaporodás primitív típusáról, az ismeretek terjedése és a fogamzást gátló technika haladása következtében beállott racionális típusra. A szaporodás ugyanis még a múlt század *első* felében, sőt második felének kezdetén is gyakorlatilag meni volt minden meg gondolástól, minden racionális ellenőrzéstől, vagyis egyszerűen annyi gyermek született, amennyit az *Isten adott*. Egyetlen korlátozás az aránylag hosszú szoptatási idő volt, amely alatt fogamzás rendszerint nem történik. A fogamzás meggátlásának módszerei egyrészt technikailag voltak nagyon tökéletlenek, másrészt kellemetlenek és ízlést sértők, vagy az egészségre veszedelmesek, úgy, hogy ezeknek hatása aránylag számításba sem jön.*

A népesség szaporodásának típusa tehát: sok születés és nagy halálozás. Ilyen típust látunk még ma is például Európai Oroszország Kaluga kormányzóságában, ahol 1000 lakosra esik 54 születés és 42 halálozás, tehát a természetes szaporodás 12%.* A csecsemőhalálozás

* Grotjahn: *Geburtenrückgang und Geburtenregelung im Lichte der individuellen Hygiene*. Berlin 1914.

** Grotjahn: *Sociale Pathologie*. 2. Aufl. Berlin: Hirschwald 1915. 506. 1.

40%! Svédország ellenben 25.6 szülés és 14.6 halálozás mellett, 11% szaporodást ér el, vagyis óriási értéket takarít meg és szaporodása mégis magas. Magyarország is nagyon kevésbé gazdaságosan szaporodik, amikor 36 születésre és 25 halálesetre van szüksége, hogy 11% szaporodást mutasson fel.

Mióta azonban a technika és az ismeretek fejlődésével a szaporodás mesterséges csökkentése annyira elterjedt jelenséggé vált, hogy az a szaporodás számának csökkenésében élesen megnyilvánul, azt mondhatjuk, hogy általában nem annyi gyermek születik, mint amennyi születhetik, hanem annyi, amennyit a család racionális megfontolások alapján célszerűnek talál. Ennek következménye, hogy a születési arányszám leszállt.

Születési arányszám (1000 lakosra)

	Svéd- ország	Anglia	Német- ország	Francia- ország	Ausztria	Magyar- ország	Szerbia	Orosz- ország
1871—1880	30.5	35.4	39.1	25.4	39.0	—	40.5	—
1881—1890	29.1	32.5	36.8	25.9	37.9	44.0	45.0	—
1891—1900	27.1	29.9	36.7	22.2	37.3	40.6	41.7	49.2
1901—1905	26.1	28.1	34.3	21.2	35.6	37.2	38.7	48.1
1906—1908	25.6	26.6	32.5	20.2	34.1	36.1	39.4	—

Hogy azonban a népesség szaporodása mindazonáltal nem állt meg, hanem még ma is van születési fölösleg, annak magyarázata abban keresendő, hogy viszont a halálozások száma jelentősen

Halálozási arányszám (1000lakosra)

	Svéd- ország	Anglia	Német- ország	Francia- ország	Ausztria	Magyar- ország	Szerbia	Orosz- ország
1871—1880	18.3	21.4	27.2	23.7	31.5	—	34.3	35.7
1881—1890	16.9	19.1	25.1	22.1	29.5	32.5	25.2	34.7
1891—1900	16.4	18.2	22.2	21.5	26.7	29.9	27.0	35.9
1901—1905	15.5	16.0	19.9	19.6	24.2	26.2	22.5	30.7
1906—1908	14.6	15.0	18.1	19.7	22.5	24.9	23.5	—

csökkent, az életkor emelkedett és ez a javulás ellensúlyozta a születések számának csökkenését, úgy, hogy a szaporodás arányszáma állandóan egy magasságban maradhatott, sőt egyes országokban emelkedett.

Természetes szaporodás (1000 lakosra)

	Svéd- ország	Anglia	Német- ország	Francia- ország	Ausztria	Magyar- ország	Szerbia	Orosz- ország
1871—1880	12·2 ³	14·1	11·9	1·7	7·5	2·3	6·3	13·6
1881—1890	12·1	13·3	11·7	1·8	8·4	11·1	19·6	14·0
1890—1900	10·8	11·7	13·9	0·6	10·6	10·7	14·8	13·6
1901—1908	10·8	11·9	14·4	1·2	11·5	11·1	1·2	—

Ez az úgynevezett racionális szaporodási módszer azonban csak annyiból nevezhető racionálisnak, amennyiben a gyermekek számát a meggondolástól teszi függővé. De irracionális annyiban, hogy ez a meggondolás nem a faj érdekéből, hanem a családnak, az egyénnek pillanatnyi érdekeiből indul ki, amelyek mai társadalmi berendezésünk mellett gyakran homlokegyenest ellenkeznek a faj érdekeivel. Ha eltekintünk attól, hogy a gyermekek számát sok esetben egyszerűen kényelemszeretet és más alacsonyrendű motívumok határozzák meg, az esetek többségében a döntő szerepet a családfőnek magán gazdasági meggondolásai játsszák.

A gyermekek számát az határozza meg, hogy vájjon hányról gondolja az apa, hogy kellőképpen fölnevelheti. Ez a meggondolás természetesen különösen erős a városi lakosságnál, míg ellenben falun, ahol a gyermek már aránylag korai életéveiben dolgozik és így a család számára hasznot hajt, értéket képvisel, ezek a meggondolások kevesebb hatással szerepelnek. Ezek eredményeképpen látjuk, hogy nagy általánosságban a vidék szaporodása erősebb, mint a városé. Természetes, hogy ez alól is vannak kivételek, amelyeket azonban szintén gazdasági szempontok magyaráznak. Gondoljunk csak a dél-vidéki egykéré. Kétségtelen, hogy jövőben a szaporodás vidéken is mind erősebben fog a racionális típus felé közeledni.

Tulajdonképpen gazdasági szempontokból nagy mértékben kívánatos volna, hogy a racionális szaporodás mennél inkább elfoglalná a primitív szaporodási típus helyét. Mert hiszen gazdasági szempontból nem mindegy, hogy vájjon 35 újszülött közül 25 hal-e meg, hogy 10-zel szaporodjunk, vagy pedig meghal 20 újszülött közül 10. Minden szülés — élettani szempontoktól eltekintve — mindenképpen pénzbe kerül, az ideális cél tehát az, hogy mennél kisebb halálozási arány mellett mennél kevesebb születéssel lehessen föntartani a mai szaporodási arányszámot.*

* Szana Sándor: *A községi tisztiorvos teendői a gyermekhalandóság elleni küzdelemben.* Orvosképzés 1914, 6-7. füzet.

A mai halálozási arányszámok mellett, amelyek ugyan még javulni fognak, de biológiai okokból bizonyos arányszámon alul nem maradhatnak soha, tehát a mai arányszám mellett, ha minden családnak két gyermeke volna, akkor a népesség 75 év alatt éppen a felére csökkenne le, vagyis két gyermek még csak a szülők pótlására sem elegendő, mert hiszen az újszülöttek közül nem éri el mindegyik a nemzőképes kort.

Arra, hogy a népesség száma legalább is ne csökkenjen, szükséges, hogy átlag minden családnak legalább 3 gyermeke legyen. Ha pedig meg akarjuk tartani a jelenlegi szaporodási arányszámot (kb. 10‰) akkor már minimálisan négy gyermekre van szükség és még föl kell tételeznünk azt is, hogy lesznek, akik megengedik maguknak 5 és 6 gyermek fényűzését is !

Ez volna az igazi racionális szaporodási típus, amikor a kezdetleges magángazdasági szempontok helyett az utódok számának meghatározásában közgazdasági szempontok játszanának szerepet, a magánérdekek helyét elfoglalná a faj érdekei iránt való tisztelet.

Négy gyermek mellett az asszonynak sem kellene még szülőgéppé alacsonyodnia, mert hiszen észszerű időszakot lehetne tartani az egyes szülések között. Ha pedig társadalmunk is elismerné azt, hogy gyermeknek világra hozatala elsősorban a társadalom érdekében kifejtett tevékenység és ezért a társadalomnak gondoskodnia kell arról, hogy ez a tevékenység ne rakjon terheket annak vállaira, aki kötelességet teljesít a társadalommal szemben, akkor eljuthatunk a kívánatos célhoz, az igazán racionális szaporodáshoz. Akkor azután a szaporodással szemben már csak egy követelménnyel lehetne fellépni és ez az, hogy a szaporodásnak ne csak kvantitatív, hanem egyúttal kvalitatív oldalát is figyelembe vegyük éppen a jövő nemzedék érdekében.

*

Természetes, hogy a béke éveiben sokkal erősebben hangsúlyoztuk a népesedési politikának kvalitatív oldalát. Akkor beszélhattünk eugenikáról, fajhigiénéről, arról, hogy az átöröklés törvényszerűségeit alkalmazni kell a szaporodás gyakorlatában is, nem szabad megengedni, hogy azok, akiknek utódai előreláthatólag a társadalomnak csak terhére lesznek, a degeneráltak, az örökletes betegségben szenvedők, utódokat hozzanak létre. Az angol eugenikusok nagyon pontos fölvételei kimutatták azt is, hogy a társadalomban éppen a testileg és szellemileg legalkalmasabbak szaporodnak legkevésbé, ellenben a legalkalmatlanabbak, akik az egyéni felelősség minden korlátja nélkül nemzik az

utódokat, az örökletesen terheltek, az elmebajosok, a visszaeső bűnösök, ezek árasztják el a társadalmat az utódok nagy tömegével.*

Termékenység beteg és egészséges családokban:

Beteges családok	Családtagok száma	Normális családok	Családtagok száma
Süketnémák	6·2	In ellektuellek	4·7
Elmebetegek	6·0	Munkásosztály (Dánia)	5·3
Degeneráltak	6·1	„ (London)	5·1
Lelki defektusokkal	7·0	Egyetemet végzetek (Amerika)	2·1
Büntettek	6·0	„ „ (Anglia)	1·5

Persze ily kvalitatív szaporodási politika a háború után tulajdonképpen még fontosabb volna, mint a háború előtt, mert a háború éppen a legegészségesebbeket ragadja el. Még a hadbavonultak közül is elsősorban azok esnek el, akik a békében is leginkább kívánatos tulajdonságokkal rendelkeznek: a lelkes emberek, a bátrak, az áldozatkészek és a testileg legegészségesebbek.

Kétségtelen, hogy a fajnak minősége a háború után alacsonyabb színvonalra fog süllyedni, mint a háború előtt volt. De ez a süllyedés a háborúban résztvett valamennyi nemzetenél egyaránt be fog következni, a háború utáni békés versenyben az európai államok egymás közt ugyanazon a nivőkülönbségen fognak versenyezni, amilyen közöttük háború előtt volt. A háborúban részt nem vett nemzetek természetesen előnybe jutnak.

Ezt a csorbát kiküszöbölni sokkal nehezebb föladat, mint a szaporodásban beállt mennyiségbeli csökkenést helyreállítani és talán helyesebb is, hogy ha azokkal az óriási föladatokkal szemben, amelyeket a népesedési politikának helyes irányba való terelése vállainkra rak, nem is hangsúlyozzuk a kérdésnek ezt az oldalát, mindaddig, amíg legalább is a számbeli hiányt pótolni nem sikerült. Most egyelőre ezt kell gyorsan és alaposan megoldani. Eugenikáról majd beszélünk azután.

A számbeli hiánynak pótlására három irány felé kell a figyelmet fordítani.

Az első a születések számának szaporítása, illetőleg, mivel ez minden valószínűség szerint kevés kilátással kecsegtető föladat, legalább arra való törekvés, hogy az arányszám ne csökkenjen olyan mértékben, aminőben ez a csökkenés az utolsó évtizedekben megindult. Természetesen hiába próbálnók meg, hogy a nálunk ma még nagyrészt primitív szaporodási típust visszaállítsuk a városokban is. Többé

* Pearson: *The scope and importance to the State of the science of national eugenics.* London 1909.

nem akadályozhatjuk meg, hogy az utódok számának csökkentését lehetővé tevő ismeretek mindjobban és jobban terjedjenek és így a szaporodás nálunk is mindinkább a racionális típusba menjen át.

A szaporodás érdekében a fogamzást gátló szerek terjedésének törvényes meggátlásával foglalkozni teljesen meddő dolog volna, aminek kedvező eredménye, mint azt a külföldi tapasztalatok ma már mutatják, egyáltalán nincsen, de aminek nagyon könnyen lehet súlyosan káros hatása, és pedig a nemi betegségek terjedése.

Ha a szaporodást biztosítani akarjuk, akkor első sorban látnunk kell azt, mily en meggondolások, milyen érdekek viszik ma a családokat arra, hogy a gyermekek számát korlátozzák; mert föl kell tételoznünk, hogy a háború után ez a korlátozás mind szélesebb és szélesebb körökre fog kiterjedni és aligha kerül egy-két évtizedbe, hogy az egész ország a mai átmeneti állapotból teljesen a racionális szaporodási típusra menjen át.

A gyermekáldás korlátozásának jelentéktelenebb okaitól itt egészen eltekinthetünk. Hogy egyes anyák kényelemszeretők, az az itt szereplő nagy számok mellett számításba sem jön és éppen azért fölösleges de kilátástalan is minden kísérlet, amellyel rá akarjuk beszélni a szülőket, meg akarjuk győzni arról, hogy a faj érdekében történik, ha több gyermeket hoznak a világra; a kötelességérzetre apellálni nagyon is hiú ábránd volna. Megfoghatjuk azonban a kérdést ennek döntő fontosságú, gazdasági oldalán. Mert az esetek túlnyomó részében a gyermekek száma fölött csak a szülőknek az a meggondolása határoz, vajjon az ő adott viszonyaik között hány gyermeket tudnak jövedelmükből tisztességesen fölnevelni. De nemcsak a gyermekek érdeke szerepel motívum gyanánt, hanem a szülő egyéni érdeke is. Legerősebben jelentkezik ez a munkába járó asszonyoknál, akiknek egyenesen létföltételük, hogy mennél kevesebb szüléssel mennél kevesebbet veszítsenek az oly nagy mértékben szükséges munkabérből. Némileg más a meggondolás a földművelő népnél, ahol a gyermek már aránylag korán lesz gazdasági értékke a család számára, amennyiben a gyermek már aránylag fiatal korában termelő munkát végez, amit az iparban a munkásvédő törvények megakadályoznak. A törpe birtok ellenben könnyen vezet egykére.

Bárhol találkozunk is azonban a gyermekáldást korlátozó rányatokkal, a motiváció előterében a gazdasági szempont áll. A szaporodás csökkenésének megakadályozása tehát szintén csak gazdasági úton történhetik, vagyis a társadalomnak le kell venni a gyermek terhét a szülők vállairól és ezt a terhet áthárítani azokra, akik

a társadalomnak a gyermek világhozatalával és nevelésével járó áldozatokat nem hozzák meg. Kárpótlást kell tehát adni a családnak a gyermekért.

Ha ezt a szempontot soha sem veszítjük el szem elől, tüstént belátjuk, milyen nagy óvatosságra van szükség azokkal a jel-szavakkal szemben, amelyeket a jövő nemzedék érdekében különösen ma hangoztatnak. Ilyenek pl.: a terhes nők eltiltása bizonyos foglalkozásoktól, illetve a terhesség utolsó hónapjaiban és a szoptatás ideje alatt egyáltalán minden ipari munkától; a nők éjjeli munkájának, a gyermekmunkának újból való rendezése, a gyárak kötelezése arra, hogy a szoptató anyák számára bizonyos egészségügyi berendezéseket, szoptató szobákat létesítsenek; hogy a szoptató anyák munkaközben időt kapjanak csecsemőjük táplálására, stb. Mindezek és a hasonló javaslatok az anyákat gazdaságilag gyöngébbé teszik azokkal szemben, akiknek nincs gyermekük. A munkaadó a másállapotú asszonyt kétségtelenül minden törvényes intézkedés dacára el fogja bocsátani, hogy ha a törvény az anyák javára terheket rak a vállaira. Olaszország törvényel kötelezett minden olyan gyárat, amely 50 nőnél többet foglalkoztat, hogy szoptató szobát tartson. Ennek a törvénynek következménye egyszerűen a női munka értékének csökkenése volt, úgy hogy a törvényt érvénytelenítették, mert több kárt okozott, mint hasznot.

Nagyon jellemző minden egyéb szociálpolitikai intézkedés nem várt hatására nézve az angol munkásvédelem története. Angliában a születések száma szintén már hosszú idő óta állandóan csökken. A csökkenés egyenletesen futó vonala azonban három időszakban hirtelen esést mutat. Mind a három év olyan esztendő volt, amikor a gyermekmunka minimális korhatárát fölemelték. A családok ekkor természetesen a gyermekekben egy-egy gazdasági segítséget veszítettek el és mivel ezért a veszteségért a társadalom őket semmiképpen sem kárpótolta, helyzetük gazdasági rosszabbodását kénytelenek voltak a gyermekek számának csökkentésével ellensúlyozni. Ez a példa elég arra, hogy óvatosságra intsen és hogy ne felejtjük el mindenféle védelmi intézkedésekkel szemben hangsúlyozni, hogy mindezek csak akkor veszítik el a népesedésre gyakorolt káros hatásukat, ha a beálló munkabérvesztésért a társadalom a munkást valamiképpen kárpótolja. Tehát a terhes nők munkájának *eltiltásáról* csak abban az esetben szabad beszélni, ha a betegsegélyző törvény intézkedéseinek kiszélesítésével a dolgozó asszonyokat a munkabérvesztéséért teljes kárpótlásban részesítjük. Természetes, hogy a megoldás legjobb módja az anyasági biztosítás volna, amelynek hatásai kétségtelenül bőven

behoznák a gazdasági erő emelkedése révén azt, amibe ez a biztosítás kerül.

A gazdasági kárpótlás egyik módja mindennemű fizetés arányosítása volna a családtagok számával. Egyes ilyen törekvések nyomait már ma is látjuk, családi pótlékok és a családtagok száma szerint meghatározott drágasági pótlékok formájában, de tulajdonképpen mindenféle fizetést már aszerint kellene meghatározni, hogy hány családtagnak eltartására szükséges ez az összeg.

Nem is arról volna szó, hogy a hivatalnokok fizetését a több gyermekkel bíró családokban emeljék, hanem első sorban arról, hogy a mindenkor rendelkezésre álló összeg igazságosan oszttassék meg a gyermekek száma szerint. Németországban már a bérmunka terén is találunk hasonló kezdeményezéseket, egyes gyárak a családos munkásokat jobban fizetik, mint a nőtleneket. Nálunk is megkezdhetnék a nagy állami üzemek ezt a rendszert

Ezzel a módszerrel egyúttal ki lehetne küszöbölni a szaporodás csökkenésének egyik okát, ahol a munkát is, mert hiszen kétségtelen, hogy az ipari munkát végző nő a népesség szaporodása szempontjából számításba alig jön. Viszont azonban épp oly kétségtelen, hogy annak a munkának gazdasági értéke, amit az a néhány, tíz- vagy százezer ipari munkásnő termel, távolról sem közelíti meg azt a gazdasági értéket, amelyet termelnének akkor, ha a gyári munka helyett gyermekeket hoznának a világra. Kétségtelen, hogy mennél jobban kárpótoljuk a családokat a gyermekekért, annál kevesebb asszony fog gyári munka után törekedni.

Be kellene vinni a nagyobb családok tehermentességének gondolatát a jövő adópolitikába is, amint az Európában egyes országokban már meg is történt, adóelengedés fór-májában minden oly családnál, amely a társadalom iránt való adóját gyermek formájában rója le. Általában a gyermekek fölnevelésének költségeit a társadalomnak egyenletesen kell megosztani minden tagja között, akár van az illetőnek gyermeke, akár nincs. A tehernek egy részét viseljék a nőtlenek.

De nem lehet feladatomban, hogy rámutassak itt a szociálpolitikának valamennyi kérdésére, amely a népesedés politikájával közel vagy távoli összefüggésben van. Ez nagyon messzire vezetne. Csak a városi lakáspolitikát akarom még fölemlíteni, mert hiszen ma sokgyermekes család bérlakást sokkal nehezebben kap. Ezen csak az olyan berendezkedés segíthet, ahol minden családnak saját házacskája van, szóval a gyermekek számát nem a háztulajdonos szabja meg. De részletekre itt nem térhetek ki. Csak szeretném figyelmébe ajánlani mindenkinek, aki Magyarország jövődő politikájával és szociál-

politikájával foglalkozik: sohase tegye le azt a szemüveget, amelyen keresztül a fölmerülő problémákat a népesedésre való hatásának világitásában vizsgálja meg.

*

A második pont, amelyre a figyelmet terelni szeretném, Magyarországnak speciális nemzeti szerencsétlensége, a békés idők állandó vérvesztésége, amely azonban ezekben a rendkívüli időkben az ország jövő fejlődésének alapját teheti, értem a kivándorlást. A békés évek szerencsétlen politikája óriási rezervoárt töltött meg egészséges, erős emberekkel, akiket megkímélt a háború vihara és akik közül bizonyára sokan vágnak haza. Ha vissza lehetne hozni mindazokat – de ne ábrándozzunk – ha csak egy kis részét lehetne visszahozni azoknak, akiket ebből az országból a béke idején kiüldöztünk, akkor a jövő nemzedék sorsán nem kellene aggódni többé. Az Egyesült Államokban 1910-ben félmillió (pontosan 495.000) magyarországi születésű ember élt. Számítsuk éhez hozzá a már Amerikában született gyermekeket, továbbá Amerika más vidékein, Kanadában, Argentínában élő magyarokat, s akkor látni fogjuk, hogy a mi háborús veszteségünk aligha lesz nagyobb, mint volt vérvesztéségünk a béke éveiben.

Ha ezekkel az amerikai magyarokkal be tudnók tölteni azoknak a helyét, akiket a háborúban elvesztettünk, akkor nem is kellene erről a tárgyról többet beszélni. Akkor visszakaptuk volna az elvesztett apákat, az elvesztett munkaerőt és ami a legfontosabb, minőségileg oly jókkal pótoltuk volna, mint amilyenek a háborúban elpusztultak. Hiszen kivándorlásra elsősorban a fiatalok, a vállalkozó szelleműek, a bátrak, egyszóval a legjobbak indulnak.

Ennek a célnak elérésére azonban nagyon előrelátó, céltudatos és következetes, mondhatnám: fölforgató gazdasági politikára volna szükség. Mert ne képzeljük azt, hogy a háború után emelkedő konjunktúra vissza fogja csábítani a kivándoroltakat. Németországban, a győzelmes német-francia háború után, az óriási hadisarc és gazdasági fellendülés mellett a kivándorlás a háború után következő években jelentékenyen emelkedett. Így Bajorországban, ahol a háború előtt a kivándorlás évente átlag 1.2%^o volt, 1872-ben 2.5, 1873-ban 2.2-re emelkedett és csak néhány év múlva sülyedt újra a háború előtti színvonalra.

De emelkedett a kivándorlás a megvert Franciaországban is. Ügynökök által regisztrált kivándorló volt Franciaországban a háború előtt átlag 4-5000, 1871-ben 7000, 1872-ben 9000-nél is több.

Ennek a sajtáságos jelenségnek okai, sajnos, igen kevésé ismère-

tesek. Valószínűleg az egyik főok az, hogy a háború fölrázta a nép óriási rétegét és aki egyszer kint járt katonasorban messze országokban, beleszokott új viszonyokba, az könnyebben határozza el magát arra, hogy szerencséjét az Újvilágban keresse, különösen akkor, ha a háború alatt az ő magángazdasági viszonyai romlottak, üzlete tönkrement, szóval életét úgyszólván újra kell kezdenie. Akkor már szívesebben kezdi odakint. Evvel a jelenséggel tehát nekünk is számolnunk kell és már jó eleve ellensúlyoznunk azáltal, hogy igyekezzünk megszüntetni azokat az okokat, amelyek a békében az embereket kivándorlásra csábították. Tudjuk, hogy ezek az okok első sorban a földbirtokkal vannak összefüggésben. A legtöbb kivándorló a falvakból kerül ki; kimennek, hogy odakinn gyári munkával, alacsony életigények latbavetésével, annyit keressenek, hogy a megtakarított összegből idehaza földet vásárolhassanak. Ha tehát a háború után az itthonmaradottakat röghöz akarjuk kötni és vissza akarjuk csábítani az eltávozókat, akkor megszerezhetővé kell tenni ezt a hazai rögot mindazoknak, akik arra vágyakoznak.

Nem lehet az én feladatom, hogy részletes birtokpolitikai programot készítek a háború utánra. A szakemberek feladata lesz beszélni a kötött birtok felszabadításáról, a földértékadóról és mindazokról az intézkedésekről, amelyek a földtulajdonost a föld intenzív megművelésére vagy eladására kényszerítik. En itt csak annyit mondhatok, hogy az ország jövője, az ország sorsa, fejlődésének alapköve azoknak kezében van, akik Magyarországnak háború utáni birtokpolitikáját fogják megcsinálni.

A jövő nemzedék sorsának érdekében folytatott tevékenység harmadik irányának a halálozás csökkentése felé kell haladnia.

Számolnunk kell avval, hogy gazdasági életünk a háború után nem fog azonnal visszatérni rendes medrébe, hanem évek és évek telnek, amíg az élelmiszerek ára kedvezőbb arányba jut a jövedelemhez. A nemzetgazdák nagyrészt megegyeznek abban a föltevésben, hogy a munkabérek a háború után valószínűleg emelkedni fognak, de nem oly arányban, mint amilyen arányban drágultak az élelmiszerek. Ennek következménye pedig az lesz, hogy a halálozási arányszám még éveken át nem fog a háború előtti szintre lesülyedni, vagy legalább is megakad a javulásnak az az állandó folyamata, amelyet a háború előtti években láttunk. Nagyon fontos feladat tehát, hogy az általános higiénikus viszonyok javításával igyekezzünk ellensúlyozni a gazdasági viszonyok kedvezőtlen befolyását.

Itt a teendők közül csak egyet ragadok ki és pedig a csecsemő-halálozás elleni küzdelmet, mert véleményem szerint ez a legfontosabb. Ugyanis ha az általános egészségügyi viszonyok javulnak, de a csecsemőhalálozás nem változik, akkor ennek az lesz a következménye, hogy a népesség szaporodik ugyan, de kedvezőtlen irányban tolódik el a népesség korbelti megoszlása, aránylag több lesz az öreg ember. Már pedig nem öregekre, hanem dolgozó emberekre van szükségünk, ezeket pedig csakis csecsemőhalálozásunk csökkentése révén lehet megszerezni.

Különösen fontos a csecsemőhalandóság elleni küzdelem éppen nálunk, Magyarországon és pedig két okból. Az egyik az, hogy míg Európa többi államaiban a csecsemőhalandóság évről-évre javul, úgy hogy Németországban 10 év alatt 20%-ról 15%-ra esett, addig Magyarországon az utolsó évtizedben javulást egyáltalán nem észlelünk, a csecsemőhalálozás száma ma is 20% körül ingadozik, mint egy évtizeddel ezelőtt.

Száz éveszülottre meghal az első életévben
Száz éveszülottre meghal az első életévben

Év	Németország	Magyarország
1901	20·7	20·7
1902	18·3	21·8
1903	20·4	21·2
1904	19·6	19·6
1905	20·5	23·1
1906	18·5	20·6
1907	17·6	21·2
1908	17·8	20·4
1909	17·0	21·4
1910	16·2	19·4
1911	19·2	20·7
1912	14·7	18·6
1913	15·1	20·1

Ennek oka kétségtelenül abban rejlik, hogy elmulasztottuk a csecsemővédelem terén mindazokat az intézkedéseket, amelyek külföldön hatásukat oly szépen érvényesítik.

A másik szempont, amely ezt a küzdelmet Magyarországon fontosnak tünteti fel, az, hogy Magyarország szaporodása még nagyrészt a primitív típust mutatja, vagyis sokan születnek és a rossz viszonyok miatt sok csecsemő hal meg. A nagyvárosokban és némely vidéken pedig már ismeretes a születések számának korlátozása, de még nem terjedt el eléggé a higiéné ismerete és különösen érezteti hatását a mesterséges csecsemőtáplálás terjedése.

Kétségtelen, hogy alig egy-két évtized alatt egész Magyarország szaporodása éppen úgy racionalizálódik majd, mint ahogy ez a kül-

földön is folyamatban van. Jó lesz tehát sietni, hogy a csecsemő-higiéné lépést tartson evvel a folyamattal, mert jaj nekünk, ha a családok gazdasági meggondolásoktól vezérelve mind kevesebb és kevesebb gyermeket hoznak majd a világra és e kevesebb gyermek közül is annyi fog elpusztulni, mint amennyi elpusztult eddig. Pedig ettől jogunk van félni, mert hiszen ezt a képet mutatja Magyarország népesedési statisztikája, amelyben, mint már említettem, a csecsemő-halálozás arányszáma az utolsó évtizedben nem csökkent, ellenben a születések száma 10 év alatt 37%-ról 36%-ra süllyedt le.

Ezen a ponton sem lehet feladatomban, hogy részletesen taglaljam a csecsemőhalálozás elleni küzdelemnek többé-kevésbé bevált és ismert módszereit. Éppen csak az alapelvekre szeretném föl hívni a figyelmet.

A csecsemőhalálozás elleni küzdelem alapelvül is azt kell tekintenünk, hogy a szülés a család gazdasági terhét semmiképen se fokozza. Ez nemcsak a szaporodást fogja elősegíteni, de csökkenteni fogja a csecsemőhalálozást is; hiszen nagyon jól tudjuk, hogy a csecsemőhalandóság a gazdasági viszonyokkal egyenes összefüggésben van. Ezt talán a legjobban illusztrálja Budapest példája, ahol a legvagyonosabb IV. kerületben a csecsemőhalandóság 8%[>] a legszegényebb III. kerületben pedig 18%.*

Leghatásosabb ellenszer volna az anyasági biztosítás, továbbá a munkásbiztosítás kiterjesztése, hogy táppénzben stb. ne csak a biztosított asszonyok, hanem a biztosított férfiak feleségei is részesüljenek; még pedig részesüljenek az egész időn át, amíg csecsemőiket szoptatják, mert a csecsemő életbenmaradása elsősorban az anyatején múlik.

Fontos továbbá éppen nálunk a tanítás kérdése is. A tudatlanság, a babona sokkal több csecsemő életét pusztítja el, mint ahogy azt be nem avatottak elképzelik.

Ide tartozik azután természetesen töméntelen sok más teendő, amit részletezni fölösleges. Hiszen alig van a szociálpolitikának olyan ága, amely ne volna közvetlenül vagy közvetve összefüggésben evvel a problémával, vagy amelyet ne kellene összefüggésbe hozni a csecsemőhalandóság kérdésével.

Itt van pl. a legjobban veszélyeztetett, a házasságon kívüli született csecsemők kérdése. Ez kiválóan városi probléma, mert míg

* Nem helyes az az ellenérv, hogy a csecsemőhalálozás egyenes függvénye a születések számának, mert pl. Bulgária csecsemőhalandósága (14.5%) alig magasabb mint Franciaországé (13.9%), holott Bulgáriában 1000 lakosra 40.9 születés esik, míg Franciaországban csak 21.2.

Magyarországon a vidéken házasságon kívül született csecsemők aránya csak 8%, addig városokban csaknem 19%. Ezeknek a csecsemőknek halálózása pedig jóval nagyobb, mint a családi élet keretén belül született csecsemőké.

Ide tartozik az orvosképzés kérdése, a bábakérdés, a szülőintézetek kérdése; mert hiszen a gyermekágyiláz ma Magyarországon évente még mindig 800 anyát ragad el* és javulás csakis szülőintézetekben mutatkozik, az otthon szülőknél ellenben nem.**

Ide tartoznék az állami gyermekmenhelyek további fejlesztése, a csecsemőfelügyelet rendszeresítése és még számos más feladat.

Az elmondottakból tehát azt látjuk, hogy alig van az országban olyan ember, akinek működési körébe ne vágna a jövő nemzedék sorsával való törődés, akár a születési arányszám csökkenésének megakadályozása, akár a visszavándorlás, akár a csecsemőhalálozás elleni küzdelem terén. Természetesen itt elsősorban az államnak kell beavatkoznia és csak bizonyos részletkérdésekben apellálhatunk a társadalomra. De bármerre és bárkit is próbálunk az elmondottakról meggyőzni, ne felejtjük el elsősorban a kérdés gazdasági oldalát hangsúlyozni: azt, hogy minden egyes megmentett, minden egyes visszahozott ember a társadalomnak érték számokban, pénzben kifejezhető érték és a legnagyobb szabású csecsemővédelem sem kerülhet annyiba, hogy meg ne hozná bőséges kamatozását.***

Zeitlin számításai szerint egy munkaképes korban lévő ember Poroszországban átlag 20.000 korona tőke értéket képvisel. Ez a szám nem jelent egyebet, mint hogy Zeitlin elosztotta a munkával termelt érték összegét a munkaképes korban lévő emberek számával, s az így nyert összeget 5%-al tőkésítette.† Ezért a tőkékért érdemes áldozatokat hozni. És azt hisszük, ezt az áldozatot joggal követelhetjük a társadalomtól, amikor látjuk, hogy milyen összeget áldoz a társadalom egyetlen ember elpusztításáért. Ha az orosz-japán háborúban Oroszország hadi kiadásait a háborúban elhalt japánok számával

* 1913-ban gyermekágyi lázban meghalt 720 anya s ezenkívül még 1197 gyermekágyas egyéb, de a szüléssel összefüggő betegségben.

** Tóth István: *A mai szülészet. Gynaekologia* 1911.

*** Nem bocsájtkozhatom most vitába azokkal, akik a szaporodásban csak a nyomorúság okozóját látják. Az én meggyőződésem az, hogy a szaporodásban kifejezésre jutó expanzív erő a haladás legfontosabb tényezője; faji szempontból pedig, ha a fajt elég értékesnek ítéljük a főmaradásra, akkor ezt csak folytonos szaporodás mellett érthetjük el; a stagnáció egyet jelent a faj pusztulásával. Legfőljebb arról lehetne beszélni, vajjon az alapul vett 10‰ természetes szaporodás sok-e vagy kevés.

† Lindheim: *Saluti senectutis*. Leipzig: Deuticke 1909. 347. és köv. 11.

hozom arányba, akkor azt látom, hogy Oroszországnak egyetlen japán megölése 75.000 korona készpénz kiadásába került. De ha hozzátoldom azt a területi veszteséget, amelyet Oroszország szenvedett, hozzászámítom a termelés megakadályozása folytán beálló veszteséget, az elpusztult anyagok értékét, kamatvesztést stb., akkor egy japán megölése Oroszországnak tényleg több mint 300.000 koronájába kerül. Valamivel olcsóbb volt az orosz-török háború. Ott egy töröknek elpusztítása 'csak 250.000 koronájába került. Viszont 1870-71-ben Franciaországnak ismét több mint 300 ezer koronát kellett áldoznia, míg egy-egy németet elpusztított*. Nem lehet kétséges, hogy ezek a számok a mostani háborúban sem lesznek alacsonyabbak és akkor igazán nem lehet könnyelműséggel vádolni azokat, akik mindenütt és minden alkalommal azt prédikálják a társadalomnak: ha 300.000 koronát adott azért, hogy céljainak eléréseért megöljön egy-egy embert, akkor most már ne sajnálja még ehhez hozzáadni ennek az összegnek nem is tized, nem is század, de csak ezredrészét, hogy evvel az összeggel az elért cél biztosítására egy-egy csecsemő életét megmenthesse.

* J. Baumann: *Was kostet ein Kriegstoter? Umschau* 1915, 46. sz.

Hozzászólások:

Dr. Ruffy Pál: A népesedési politikának a háború után kétségtelenül legfontosabb feladata, hogy a népesség növekedését előmozdítsa. A törvényhozás és a társadalom minden erejével oda kell hatni, hogy ellensúlyozzuk azokat a nagy vérvesztéseket, melyeket e rettenetes hadjárásban szenvedünk.

Állást kell foglalnunk mindenekelőtt abban az előadó által tervezett kérdésben, hogy a népszaporodásnak primitív vagy racionális típusa a helyes-e? Erre a kérdésre a választ én erkölcsi alapon keresem.

A statisztika adatai szerint a kultúra haladásával csökken a születések száma. Ez kétségtelen. Ebben azonban ne keressünk kultúrvívmányt. Ez a jelenség csak azt bizonyítja, hogy a kultúrának árnyéka van. A statisztika tudománya nem állít fel abszolút törvényeket – melyekkel szemben orvoslás nincs. A statisztika a tényleges állapotot mutatja, mint a hőmérő a szobámban; ha az hideget mutat, nem kell fáznom, ha van tüzelőfám, ha meleget mutat, nem kell elszenvednem. Ha rossz az orvosság, nem csak az orvosságos üveget hajítom el – de elbúcsúzom az orvostól.

A születések számának csökkenése a társadalom érdekeire fölülte hátrányos. Ott, ahol nincs gyermek, meglazul a családi kötelék bensősége. Rossz erkölcsök férköznek a családi élet szentélyébe. Mennyi boldogtalanság a selymes párnákon, mennyi boldogság a gyermekörömtől hangos egyszerű szobában !

A magyar parasztság között különösen Baranyában és Somogyban divik leginkább a neomalthuziánisták gyakorlati iskolája, az egyke. Az egyke ahol pusztít, a csökkenő gyermeklétszám rendkívül *káros* hatásait *bizonyítja*. *Egész* falvak *vannak* kihalóban, A parasztság arra csábítja a kisbirtokosokat, hogy egynél több gyermeket ne nemzzenek. Ne éljen az én fiam nyomorúságosabb viszonyok között, mint a szomszédomé. Meghal ez az egy és vele kihal a ház. Így bűnhődik a saját zsirjában fuldokló nyegleség.

Mindenképp keresnünk kell azokat a módokat, melyek elhárítják a gyermeklétszám csökkenésének okait. Teljesen egyetért az előadóval felszólaló abban, hogy az államnak törvényhozás útján kell megszerezni a népesség szaporodásának feltételeit. A munkásosztálynak kellő megélhetést és otthont kell biztosítani, az adót a gyermekek létszáma szerint kell szabályozni, közhivatalokban, vállalkozásoknál a családok atyákat kell előnyben részesíteni, revideálandó a véderőtörvény. Minden eszköz, mely a népesség szaporodását előmozdítja, az ország érdekében van. Az ember küzdésében, gondjában nem áll egyedül, mellette áll a társadalom – és a legridegebb szociális tényező az állam.

Azok a jelenségek, melyek a népesedés forrásának apadását idézik elő, mementók arra, hogyan hárítsuk el az életpusztításra vezető társadalmi okokat. Ezek a társadalmi erkölcs eldurulásában keresendők, mely kiter a kötelesség elől és az érzéki élvezetekbe merül.

Az érzelmi és erkölcsi világnézet magasabb ethikai színvonalra emelendő. A vallási és nemzeti eszményeket kell fejlesztenünk, melyeket a hosszú béke léha napjaiban elhanyagoltunk, melyeket ez a nagy világháború elementáris erővel felszínre hozott.

A csecsemő- és gyermekhalandóság leküzdése kérdésében osztja az előadó felfogását.

Mellemé Miskolczy Eugénia: Az előadó úrnak értékes előadása után megindult eszmecsereben engem legjobban megkapott egy mondat, melyet meg akarok ismételni. Azt mondta egy feminista munkatársam, hogy mi asszonyok nem tudunk ilyen objektíven gondolkodni a háborúról. En tovább is megyek egy lépéssel és beismerem, hogy mi asszonyok, az életadók, szándékosan és tudatosan intranszigensek vagyunk a háborúval szemben. És ezért, mikor számarányokban halljuk, hogy a háború áldozatainak száma nem is oly nagy a népbetegségek halálozási arányához képest, ez nem vigasztalhat meg és nem engesztelhet ki bennünket, mert ezt így nem lehet összehasonlítani.

A tuberkulózis áldozatai kora gyermekeinkben megfertőzött beteg emberek voltak, a venereás betegek és az alkoholizmus áldozatai csekélyebb erkölcsi ellenállást tanúsítottak, míg a harctéren elesettek a legerősebb, legegészségesebb és jellemben is a legderékabb, legértékesebb emberekből kerülnek ki. Ezek után, ha nem keresünk és nem találunk vigasztaló és enyhítő körülményeket a népbetegségek pusztításaiban, sokkal kevésbbé kereshetjük ezeket a háborús veszteségekben.

Mi asszonyok nem tekinthetjük objektív mérlegelő szemmel e számarányokat azért sem, mert tudjuk, hogy ez a sok millió halálozás ugyanannyi megsebzett anyaszívet, ifjú boldogság összezúzását, árvák könnyeit jelenti. Ebben pedig eggyek vagyunk, együtt érzünk minden nemzetiségű testvérünkkel és mi nemcsak a magunk veszteségeit siratjuk és látjuk, hanem az egész emberiségét.

Az előadó úr intenzív népesedési politika szükségességét látja a jövőben. A munkásosztályban népesedési propagandára nincs

szükség, ott a szaporulat mindig nagyobb volt, mint a gazdasági vagy értelmi képesség ahhoz, hogy e szaporulat meg is maradjon. Ezeket nem kellett és a jövőben sem kell termékenységre biztatni; a középosztályt pedig, az intelligens anyát a jövőben sem lehet rábírní a nagyobb termékenységre, ha nem adjuk meg neki a jogot, hogy maga és gyermekei sorsát maga intézhesse. Meg kell neki adni a választójogot, hogy annak segítségével ne csak az anyák, hanem az apák is rászoríttassanak szülői kötelességeik lelkiismeretesebb teljesítésére, amint az megtörtént Norvégiában, hol már van a nőknek választójoguk. A norvég férfi, kinek gyermekét vagy gyermeke anyját, míg anyasága miatt munkaképtelen, közjótékonyági alapból tartják, elveszti polgári jogait, míg az anya annak csorbítatlan birtokában marad. Californiában, ahol szintén választók a nők a férfitől házasságkötése előtt megkívánják annak bizonyítékát, hogy nem venereás beteg. Ezek a helyes népesedési politika intézkedései. De mindenekelőtt meg kell alapozni a jövőendő békét, hogy az állandó maradjon, biztosítani kell az anyát arról, hogy legerősebb, legderékabb fiait nem hurcolják ismét a megszárszékre, akkor kívánhatjuk meg az anyáktól, hogy gyermekeket adjanak a hazának.¹ Az apák gyorsabb előléptetése a hivatalokban vagy más jobb jutalmazása munkájuknak, amellet, hogy e gazdasági előnyökben nem is mindig részesíti magát a családot, melynek azok pedig szánya voltak, egyáltalán nem fogja a kultúrát szolgálni. Nem az apák kulturumkáját jutalmaznak, hanem fajfentartó szolgálataikat, nem az arra legérdemesebb fog haladni, az arra legrátermettebb fogja a munkát végezni. Nálunk, hol már amúgy is oly nagy a protekciórendszer, veszedelmes megint másik oly kvalifikációt felállítani, mely nem kizárólag maga a munkaképesség. Önkéntelenül is eszünkbe jut Andrássy választójogi javaslata, mely a gyermekekért épp így nem az anyáknak adott volna szavazatot, hanem az apáknak a plurális jogot.

Dr. Szana Sándor: 1914 májusában, tehát a háború előtt, az állami gyermekmenhelyek igazgató-főorvosainak szakértekezletén miniszteri megbízásból referáló előadást tartottam a magyar csecsemőhalandóság okairól, tényezőinek értékeléséről és a védelem rendszeréről. Ezen előadásomat egyik legelőkelőbb orvosi szaklapunk, az *Orvosképzés*, közlés végett elkérte. A felszólításnak nem tettem eleget, mert nem akartam, hogy csecsemő- és gyermekhalandóságunkban rejlő és általam feltárt néhány kedvező tünet oly magyarázatot nyerjen, mintha nálunk gyermekvédelemre szükség nem volna. Ma már nyugodtan közzétehetem előadásomat. Ami kedvező a mi csecsemő- és gyermekhalandóságunkban rejlött, az a háború alatt mind eltűnt. Csecsemő- és gyermekhalandóságunk soha nem sejtett magasságra emelkedett. Az egész országban a születések száma természetesen lényegesen csökkent s ezzel szemben a legmagyarabb vidékeken a halálozások abszolút száma erősen megnőtt, az arányszám pedig a szülésekhez 70 és 80%-ot ért el.

Ezzel szemben Németországból, a legilletékesebb helyről, a

birodalmi egészségügyi hivataltól (hivatal, mely nálunk nincs) azt a megdöbbentő adatot kaptam, hogy Németországban, legalább a tízezernél több lakossal bíró városokban nyáron a halálozás emelkedett.

A magyar vidékek ezen rendkívül nagy halálozása okainak felkutatására a belügyminiszter úr bizottságot küldött ki. A bizottság a halálozás egyik, bár nem döntő okául azt találta, hogy a hadisegélyek újabb szabályozása a népesedéspolitikai szempont, egyszerűbben a gyermekvédelmi szempont figyelembevétele nélkül történt. Míg ugyanis a háború elején a gyermekek száma szerint kapta a hadbavonult családja a hadisegélyt, most a napszám átlaga szerint kapják, és így az, akinek nyolc gyermeke van, csak annyi hadisegélyt kap, mint akinek négy gyermeke van. Ebből főleg a csecsemőkre súlyos ártalmak keletkeztek. Németország ezzel ellentétben a mozgósítás első napján behozta a birodalmi gyermekágyi- és szoptatási-segélyt. Tekintélyes segélyben részesül minden hadbavonult felesége a gyermekágyban és a szoptatás első hónapjaiban. Segélyre szorultnak tekintenek pedig mindenkit, akinek 2000 márkánál kevesebb jövedelme van.

Az előadó arra utalt, hogy a háború után a szülések arányszáma emelkedni szokott. Okunk van félni, hogy ez az emelkedés, ez a pótlás ezen háború után nem fog oly nagy mérvben mutatkozni, mint az eddigi háborúk után. Már a bibliában olvassuk, hogy midőn Kain megölte Ábelt, a szülőknek egy új gyermekük született, akinek neve volt Seth, ami annyit jelent, hogy „pótlás”. Ezen pótló gyermekek járványok után is mindig mutatkoznak. De 1911-ben, a nyári borzasztó hőség folytán a csecsemőhalandóság Németországban rendkívüli nagy volt. 1912-ben azután a szakemberek mind lestek, vájjon a pótlék-gyermekek jönni fognak-e. Fájdalom a Sethek elmaradtak. A német nép regeneratív ereje 1912-ben nem mutatkozott.

Reméljük azonban, hogy a háborúval járó hatalmas ethikai tényezők a nép regeneratív erejét fel fogják emelni. Reméljük továbbá, hogy a háború alatt fellépett -óriási számú szifilisz- és gonorrhoea-fertőzések sem fogják rontani a szülések számát, bár sajnos félnünk kell, hogy a faj minőségére a háború folytán óriás mértékben terjedő szifilisz és gonorrhoea ártalmas hatással lesz.

Mind ezek a dolgok a csecsemővédelem szükségességét és sürgősségét élénken bizonyítják. De még egy tény teszi a csecsemővédelmet sürgőssé.

1876 óta körülbelül minden európai országban és nálunk is a szülések arányszáma erősen csökken. Előbb csak a városokban, később már a falusi községek átlagában is. Ebből egyelőre nagyobb baj nem keletkezett, mert ezzel egyidejűleg a gyermekhalandóság is csökkent. De félnünk kell, hogy erősebben csökken a szülések száma, mint a halálozások száma. A szülési szám csökkenésének nincs határa, a halálozás csökkenésének vannak természetes határai.

Nálunk Magyarországon egyáltalán óriási pazarlása folyik a vérnek. Kimutattam, hogy addig, míg a holland nemzet száz lélek-

kel szaporodik, 280 szülés és halálozás történik; Magyarországon pedig, míg a nemzet 100 lélekkel szaporodik, 596, tehát kétezernél több ilyen vér és vagyonban drága esemény, szülés és halálozás történik. A vér és vagyonnak óriási pazarlása ez. Megjegyzendő, hogy ezen pazarlás egész Európában minálunk a legnagyobb. Még rosszabbak ezek a viszonyok, mint Oroszországban (Franciaországtól persze eltekintünk). Oka ennek az, hogy népünk egy része az egykét Nyugatról már átvette, de a Nyugat higiéniájának, a Nyugat lakásviszonyainak még nyoma sincs.

Közigazgatásunk minden egyes kerekébe bele kell vinni a népesedéspolitikai olajcseppet. Telepítési-, lakáspolitikába, az örökösödési jogba, iparpolitikába bele kell vinni a néperő fejlesztésének és a néperő feljavításának a gondolatját. Az egyke elleni harcot ethika teremtésével kell megindítani. Meg kell azokat bélyegezni, akik önző okokból az egyke hívei.

De ezt az ethikát nem a pincelakásokban kell terjeszteni, hanem a palotákban, nem ott, ahol a gyermekek ha megszületnek, meg is hálnak – „terméketlen termékenység”, mert nincs miből megélniük – hanem ott kell ezt az ethikát terjeszteni a magasabb körökben, a jó középosztályban, amely a gyermekeket fel tudná nevelni és amely a legértékesebb gyermekanyagot szolgáltatathatná.

Viszont véget kell vetni ama hypokrizisnek, amikor kövेलjük a sok gyermeket, amikor azután pedig sokgyermekű család lakást keres, találni nem tud. A viceházmesternét pedig harmadik gyermekénél állásából kidobja talán éppen az a háziúr, aki az egyke ellen gyönyörű beszédeket tart.

A népesedéspolitikai politikához a költségeket a nőtlenek, a gyermektelenek és a kevésgyermekűek megadóztatásával kell megvenni. A jövedelmi adót kontingentálni kell, de a jövedelem megállapítása úgy kell hogy történjék, hogy előbb a gyermekek eltartására való költségek a jövedelemből levonatnak.

Dr. Berend Miklós tüzetes kritika alá veszi előadónak a háborús veszteségekre vonatkozó statisztikai becslését.

Az óriási vérveszteségek pótlása mindenkire nagy kötelességet ró.

A születések számának emelése nagyon kívánatos. Az asszonyoknak az állam érdekét szem előtt kell tartaniok, míg ezt nem teszik meg, addig nem követelhetnek női jogokat-

Gyors eredményt csak a csecsemőhalandóság csökkentésétől várhatunk. Németországban a csecsemőhalandóságot igen jelentékeny mértékben le tudták szállítani.

Különösen a vidéki csecsemőfelügyelet javításának van igen nagy jelentősége. A csecsemőhalandóság leküzdésének nemzeti jelentősége óriási.

Dr. Rónai Zoltán: A legösibb politikai problémák közé tartoznak a népesedési politika problémái. Ha sok katonára és sok munkáskezre van szükség, akkor mindig felvetődik a születési szám növelésének köve-

telménye. Ha a növekedő népességet a társadalom nem tudja különböző okoknál fogva kellő élelemmel ellátni, akkor felvetődik a születési szám korlátozásának kívánsága.

A militarisztikus szempontoknak népesedéspolitikai hatása kétségtelen. Ugyanaz a kívánság, amely áthatja a mi idők népesedéspolitikai vitáit, nyilatkozik meg és válik valóra XIV. Lajosnak, Nagy Frigyesnek, Napóleonnak s a napóleoni korszak Angliájának népesedési politikájában. Angliában 1806-ban a háború hatása alatt kimondják, hogy adómentességben részesülnek a két gyermeknél többel rendelkező apák. Ezt a törvényt megszüntetik, amint Napoleon uralma megszűnik.

A korai kapitalizmus nagy munkásszükséglettel és erős militarisztikus irányzattal áthatott korszaka általában a születési szám emelését követeli. Csak midőn a nagymértékben emelkedő népesedés az alsóbb osztályok óriási nyomorával jár együtt, lép fel a születések számát korlátozni kívánó pesszimista népesedési politika. A tudományos közvéleményben, az egyetemi katedrákon egészen a múlt század 70-es éveig Malthus tana volt uralkodó; csak amidőn a múlt század 70-es évei óta a születések száma csökkenő tendenciát mutat, lép fel az ellenkező irány, különösen ott, ahol a születési szám csökkenése nagy katonai veszéllyel jár karöltve, Franciaországban.

A csökkenő születési szám kérdése távolról sem oly mértékben gazdasági probléma, mint ahogy ezt az előadó úr kifejti. Ez jelentős részben gazdasági okoktól függő, igen összetett társadalomlélektani tünetény, amelynél rendkívül fontos szerepet játszik a művelődés magasabb fokára jutott társadalmi rétegek nagyobb felelősségérzete a jövő nemzedékkel szemben. Ezért jár együtt a kultúra emelkedésével és terjed felülről lefelé. A parasztot a születési szám csökkentésére nem a parasztgóg vezeti, mint ahogy ezt dr. Ruffy Pál úr mondta, hanem az úrigóg. Megváltoztatása ennek az irányzatnak csakis úgy képzelhető, ha a társadalom alapvető változása lehetővé teszi a gyermekszám növekedését a gyermekek anyagi és morális helyzetének rosszabbodása nélkül, sőt javítása mellett. A mi társadalmunkon belül ez az alapvető változás és az ezen változás nyomán keletkezett új szexuális morál nem képzelhető el. Mert a mai szexuális morál, amely nyilván összefügg a férfiak házassági életét megelőző promiskuitással, a prostitúcióval, kétségtelenül hatást gyakorol a népesedés irányzatára. A társadalom mai szerkezete mellett azonban a nemi élet és a nemi erkölcs mélyreható módosulása nem igen képzelhető.

Csak mélyreható társadalmi változások és nem kis gazdaságpolitikai reformok módosíthatják a születések arányszámát. Azokat a gazdaságpolitikai javaslatokat, amelyeket az előadó úr tett, jelentékeny részben már az ókori társadalomban kipróbálták és hatástalanoknak bizonyultak.

Ha a jövő adópolitikáját át is hatja a nagyobb családok relatív tehermentességének gondolata, az adóelengedések nem fognak nagyobb családok alapítására vezetni. A gyermek felnevelésének költsége semmiképp sem aequivalense annak az adóelengedésnek, amelyet az

állam nagycsaládú polgárának nyújthat. Agglegényadók sem lesznek komoly motívumai a házasságkötésnek.

A fizetés arányosítása a családtagok számával komolyan csak közhivataloknál jöhet számba. Ha minden egyéb igen jelentős technikai nehézségtől eltekintve ezt az elvet a magánüzemekben is alkalmaznák, akkor olyan eredményekre jutnánk, amelyek épp az ellenkezőjét jelentik annak, aminőket az előadó úr el akar érni. Ha több bért kellene fizetni a többgyermekes családapának, akkor a munkaadók elsősorban gyermekteleneket alkalmaznának. Nem tudom, vajjon nem egy közüzem vezetőjét nem vezetnének-e majd hasonló szempontok.

Kétségtelen, hogy az a városi politika, amely mellett a sok-gyermekű család alig jut lakáshoz, a leghelytelenebb és a legigazságtalanabb. Ennek a lakáspolitikának megszüntetésére kell törekednünk. De ne higgyük, hogy ez a születések számának lényeges gyarapodására vezet. Hisz eme lakáspolitiká dacára azokban a drága lakásokban, ahol nem kérdezik a gyermekek számát, laknak a kevés családúak és a legolcsóbb, a legszűkebb lakásokban, azokban, ahol a gyermekek száma nagyon is tekintetbe jön, laknak a legtöbb gyermekűek.

De nálunk, ahol a születések száma távolról sem csökkent olyan mértékben és távolról sem sülyedt olyan alacsonyra, mint a nagyobb kultúrájú európai országokban, az a probléma, vajjon miként lehetne növelni a születések számát, távolról sem olyan aktuális és távolról sem olyan nagyjelentőségű, mint a halálozások száma csökkentésének problémája. Felszólaló nem akar most behatóan foglalkozni azzal a kérdéssel, vajjon a magas vagy az alacsony születési szám kívánatos-e a társadalmi haladás szempontjából, csak azt akarja megállapítani, hogy még ha a magas születési szám is az eszményi, akkor is nálunk a születések növelésének kérdése a népesedési politika szempontjából eltörpül a halálozások csökkentésének kérdése mellett. Magyarország népesedésének bőven buzogó forrását elposványítják és betömik a legkülönbözőbb akadályok. S itt a csecsemőhalandóságot és a gyermekhalandóságot előidéző okok mellett felszólaló rámutat arra a közegészségügyi és szociálpolitikára, amely a felnöttek nagy halandóságát idézi elő. Ott, ahol a tuberkulózis oly mértékben pusztít, mint nálunk, ott, ahol a mezőgazdasági és ipari balesetek száma oly nagy, mint nálunk, ott ahol az élet megbecsülése, amelynek az előbb említett jelenségek csak tünetei, oly csekély, mint nálunk, ott a főkérdés: nem minél több új élet megteremtése, hanem minél több meglévő élet megmentése.

Csak helyeselhető, ha a népesedésben mutatkozó réseket az Amerikából visszavándorlókkal akarjuk betölteni. Csak azt nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy ha a visszavándorlást akarjuk, akkor az nem történhetik másképp, mint hogy megszüntetjük azokat az okokat, amelyek a kivándorlást idézik elő. A visszavándorlás megteremtésénél még fontosabb a kivándorlás meggátlása és úgy a visszavándorlás fokozása, mint a kivándorlás csökkentése csak úgy képzelhető el, ha Magyarország jövőendő politikai és azzal kapcsolatosan szociálpolitikai rendszerében mélyrehatóbb változás fog bekö-

vetkezni; mert ha a mai erők maradnak uralmon, ha a hatalmi viszonyok lényeges eltolódása nem következik be, akkor a visszavándorlás és a kivándorlás kérdései egymagukban távolról sem lesznek oly fontosságúak az uralkodó osztályok szempontjából, hogy csak ezek miatt minden téren önként megváltoztassák az eddigi gazdaságpolitikai és szociálpolitikai berendezkedést. Ily változás nélkül azonban, egymagában bizonyos helyeken adott birtokpolitikai kedvezmények nem fognak a visszavándorlás és a kivándorlás szempontjából nagy kihatású változást előidézni.

Az előadó szellemesen fejtette ki, hogy mennyivel kevesebbe kerül egy élet megmentése, mint egy élet elpusztítása. Felszólaló szerint az igazi szociálpolitikának alapvető elve: az élet értékének minden vagyoni érték fölé való helyezése. Ennek az alapvető elvnek kell áthatnia a népesedési politikát épp úgy, mint a szociálpolitika minden ágát.

Szirmai Oszkárné: Az eddigi érdekes felszólalásokban nélkülözte az anya- és gyermekvédelem néhány szempontját. Mindannyian egyetértettünk az előadó úrnak erős logikával kifejtett nézetével, hogy nagy és komoly feladatok előtt állunk. S vele együtt át vagyunk hatva azon igazságtól, hogy a népesedési mozgalom emelésére vezető két nagy faktor közül rögtön ható erővel csak az egyik, a gazdaságosabb, a kultúrmemzethez méltóbb: a halálozás csökkentése áll módunkban. Épp oly kívánatosnak tartom, mint Ruffy Pál és épp oly lángoló lelkesedéssel mint ő, szeretném látni mint egy szebb jövő biztató hajnalát: a születések szaporodását. El tudom képzelni azt az időt, mikor az emberek akarnak sokan lenni, mert az áldott anyaföld eltartja őket mindnyájukat nem kolduskenyéren, hanem a jól fizetett munka édes bérével. De most, mikor a háború réme sújt és fenyeget a jövőben is, mikor az éhenhalás kínjával küzdenek a százezrek, mikor kórházaink nem képesek befogadni a betegeket... ! De ne folytassuk a szomorú példákat. Más kulturállapotok lesznek azok, melyek a születések számának gyarapodását fogják magukkal hozni. Most hassunk csak oda, hogy el ne pusztuljon a megszületett értékes anyag, el ne pusztuljon az ellenség robbanógolyója által és ne pusztuljon el itthon csendes szótlan pusztulásban.

Ezen védelmi harcban párt- és osztálykülönbség nélkül a kibontott zászló alá állunk valamennyien és e küzdelemben van egy hatalmas szövetsége minden törekvésnek, amelyre az eddigi felszólalók nem voltak eléggé tekintettel. Ezt a szövetségest nem kell hívni, nem kell biztatni, csak szabad teret engedni, hogy lássuk hatalmas eredményeit; e segítőtárs: az anyai szeretet. Minden elpusztult gyermek nemcsak a halálozási statisztikának egy kis hányada, hanem édesanyjának egy elpusztult világa. Mikor eltemeti gyermekét, anyai köny folyik el szeméből, mint amennyi vére hullott születésénél. Az anyai szeretet nevében ne engedjük, hogy e köny- és vértenger csak a kis sírok számát szaporítsa. A gyermekvédelmet az anyavédelmen kell kezdeni, nemcsak azért, mert egészséges nemzedéket

csak akkor nevelhetünk, ha védelmünk még a gyermek fogamzását is megelőzi, nemcsak azért, mert csak az anya egészségének megóvása biztosítja a későbbi ivadékot, hanem azért is, mert az anya a gyermek nevelője is és mert nem csak testi épséget, hanem erkölcsi értéket akarunk a jövő generációnak adni, ha erős nemzet akarunk lenni és csak az az anya, kit anyasága el nem gyötört, kit testileg tönkre nem tesz és lelkileg meg nem aláz, csak az lehet értékes nevelője a jövőendő nemzedéknek. Ha mi öntudatos és világosan látó asszonyok szervezkedve és egyenkint az anya- és gyermekvédelem szolgálatában állunk, akkor azt nem csak azon ösztönszerű sugallatból tesszük, mely a nőt, az élet adóját természetszerűen az élet megőrzésére is rendelte, de tesszük tudatosan is, női szolidaritásunk megnyilvánulásaképp, hogy a nőben diadalra juttassuk az anyát, az anyaság kínjából kihüvelyezzük a boldog anyaságot, a *mater dolorosa* mellett a *mater gloriosa*-t láthassuk minden anyában. Ez eszmék szolgálatában szervezkedtünk a feminizmus eszméinek hívei országszerte anya- és gyermekvédelemre évek óta, nem csak a háború pusztításainak hatása alatt.

Ki a feminista asszony? Bizonyára nem csak a Feministák Egyesületének tagjai és bizonyára nem az a tényleg nem is létező férfi-asszonytípus, kit e fogalom alá becsempészni akartak és nem a képromboló és most harcra tüzelő suffragette. A feminista asszony ott van a gyermekszoba rejtekében épp úgy, mint a népjogokért küzdő szónokok sorában, ott van balmazújvárosi parasztasszonyaink névtelen hősnői közt, épp úgy mint büszke történelmi nevek méltó örökösei sorában. A feminista asszony az, ki átérezve, hogy anyai kötelességeit nem csak szűkebb családjában, hanem a családok Összeségében, az államban is teljesíteni kell, átérzi és hangsúlyozza a politikai jogok nélkülözhetetlenségét az asszonyokra nézve. De a helyesen irányuló anya- és gyermekvédelem nélkülözhetetlen feltétele a női lélek befolyása a törvényalkotásban. Voltak férfiak, kik teljesen felfogták e kérdések fontosságát, de törekvéseik megtörték a meg nem értők közönye által. Világos bizonyíték erre a polgári törvénykönyv harmadik tervezete. Ami a másodikban progresszív irányzat volt: a családjog, a házassági jog, a házasságon kívül született gyermek jogviszonyainak szabályozása, s amit alapul vettünk további, az előzményekből logikusan folyó követelményeinknek, azt a harmadik tervezet mind mellőzi és hatalmas lépést jelent – visszafelé. Csak a nők befolyása a törvényhozásban fogja az anyavédelem terén megvalósítani azokat az intézményeket, melyek szélesen megalapozott és céltudatos módon fogják kifejezni a nő jogát az oltalomra akkor, mikor nemzetfenntartó munkát végez. Ma a jótékonyosság mindent eltakaró leple alá bujtatják a bajokat, s kénytelenek vagyunk jog helyett alamizsnával beérni, ha egyáltalában enyhíteni akarunk az anyák gazdasági nyomorúságán. Gyakoroljuk a segítségek rendelkezésünkre álló formáit, de ne tévesszük szem elől a távolabbi igazi célokat. Törvényhozás útján kell követelnünk az anya megóvását a nyomortól, mikor dolgozni nem tud, követelmünk kell tanult babát és képzett orvost országszerte, követelmünk kell képzett, művelt

lelkü anyavédő nőket, kik felveszik a harcot tudatlanság és babona ellen széles e hazában, követelnünk kell okos törvényeket, melyek a házasságkötés megkönnyítését célozzák és a házasságon kívül született gyermek jogát teljesen védik, de csak az anyai befolyás érvényesülése az államszervezetben fogja elősegíteni egy egészséges nemzedék megszületését és életbenmaradását.

Dr. Kunfi Zsigmond: Rámutat arra, hogy különösen a ma viszonyok között helyes és szükséges oly kérdésekkel foglalkozni amelyek az élet értékességének feltevésén alapulnak. A népszaporodás kérdése pedig ezek közé tartozik és csak annak számára lehet fontos ez a kérdés, aki az emberi életet nemcsak értékesnek, hanem valamennyi többi érték alapjának tekinti. Elismeri azt, hogy a népszaporodás a társadalmi fejlődésnek egyik legfontosabb motora s az emberek számának csökkenése rendszerint a társadalmi haladás ütemének meglassulásával jár együtt. Ámde azért nem ért egyet azokkal, akik a nagy szaporaságot minden körülmények között biztosítani kívánják, még pedig rendszerint a születések számának növelésével. A felszólaló szerint a szaporodás kérdésében az egyéni és társadalmi érdek között ellentét van. A társadalom érdeke a sok ember, az egyes ember, az egyes család érdeke a gyermekek számának bizonyos mértékű korlátozása. Az egyéni és közérdeknek ezt az összehangolását az előadó is látja és ezért javasolja azt, hogy a társadalom anyagi kedvezményekkel, adóelengedéssel stb. próbálja kiegyenlíteni ezt az ellentétet. Felszólaló szerint azonban van a népszaporodásnak oly módja, amely a szaporodásnak ezeket az antinómiáit kiegyenlíti és az ellentétet bizonyos mértékben megszünteti. Ez az a népesedési politika, amely a születési arányszám szabályozását rábízza a természetes ösztönre, ellenben a megszületett emberek közül minél többet igyekszik életben tartani (küzdelem a gyermek- és csecsemőhalandóság ellen), másrészt pedig a megszületett embereket minél tovább iparkodik életben tartani (küzdelem az átlagos életkor meghosszabbításáért). Azt a népszaporodást tartja a leggazdaságosabbnak és a fejlődés érdekében valónak, amely – *ceteris paribus* vagyis egyenlő születési arányszám mellett – a legjobban tudja biztosítani a megszületettek életbenmaradását, másrészt a legjobban ki tudja nyújtani az élők életkorát. Magyarországon szerinte erre a két népesedési rendszabályra nagyobb szükség van, mint a sok születésre, mert Magyarország népesedésének szaporodását nem a kevés születés, hanem a nagy csecsemő- és gyermekhalandóság, valamint az átlagos életkornak a nyugateurópai államokhoz viszonyított alacsonyossága idézi elő. Ezek ellen a bajok ellen csak az embervédelem egyetemes rendszerével lehet küzdeni, amely embervédelem programját két jelszóba lehetne összetömöríteni: demokrácia és szocializmus. A jövőendő nemzedék védelme a felszólaló szerint ennek a két erőnek érvényesülésétől függ.

Dr. Giesswein Sándor: A jövő nagy problémái közé tartozik a népesedési politika. De, hogy a legjobb népesedési politika az

lesz, ha ennek a nagy öldöklésnek vége lesz: ha olyan békét csinálunk, hogy többé háború ne legyen. Mert a népesedési politikának legnagyobb ellensége a háború.

Én nem tudok számadatokat bemutatni, de mondhatom, hogy nem 4, de 10-15, sőt még 20 év is kell, hogy nemcsak Magyarországon, hanem egész Európában arra a pontra jussunk, hogy elmondhassuk, hogy összekapcsolhatjuk a múltat a jellel.

A halottakat már nem lehet föltámasztanunk, a jövő nemzedék szempontjából legelső teendőnk a csecsemővédelem. A középosztály ha 3 gyermeket nevel, nagyobb áldozatot hoz a társadalomnak, mint ha a napszámos 7 gyermeket nevel.

Nem akarom most a születések számának korlátozását erkölcsi szempontból mérlegelni, de egy tényt konstatálnom kell mint olyant, melyet senki sem tagadhat el, azt t. L., hogy ennek a korlátozásnak mértékét sehol sem sikerült az úgynevezett észszerűség határai közé szorítani (mondjuk az átlagos négy gyermekkel). Ott, ahol egyszer befészkelte magát ez a szokás, ott megy a lejtőn lefelé, míg az egykénél meg nem állapodik.

Nekünk éppen arra kell törekednünk, hogy mindenki, aki családot nevel, ne legyen kénytelen nyomorogni, hanem adassék meg mindenkinek a mód, hogy tisztességesen megélhessen viszonyaihoz képest.

Rettenetesen dívik nálunk az egyke. Ez nincs összefüggésben a vallással. Baranyában a magyar községekben terjed el a legjobban.

Nagyon érdemes volna egész Magyarországon felkutatni ennek okait. Mert ez épp úgy, mint a divat – ragad egyikről a másikra. De ez rettenetes csapás az egyes családokra is, mert ha meghalt az az egy gyermek, elmúlik a munkakedv és ezáltal egész falvak elnéptelenednek. A népesedési politika is csak akkor lesz helyes, ha a szolidaritás álláspontjára helyezkedik.

Csüggedés nélkül kell tehát előre törnünk, össze kell tennünk mindannyiunk energiáját, hogy megteremtjük a jövő nemzedék győzelmét.

Dr. Madzsar József előadó zárszavában – az idő előhaladottsága miatt – az elhangzott felszólalásokra csak néhány szóban reflektál. Többen is hangoztatták, hogy a háború véres veszteségére vonatkozó számítása nagyon is optimista és hogy a valóság sokkal rosszabb lesz, mint ahogyan ő gondolja. De még egyszer átgondolva, a dolgokat, csak ismételteti, hogy a véres veszteség korántsem lesz olyan nagy, mint amilyen szám ma közforgalomban van. És ha teljes 100%-nyira volna túlságosan optimista, azért még mindig fönnáll az a tétel, hogy a véres veszteség számbelileg meg sem közelíti azt a veszteséget, amelyet az ország az elmaradt születések révén szenved.

Rónai Zoltánnak csak *azt válaszolja*, hogy természetesen *ő sem* úgy fogja fel az adóelengedés hatását, mint hogyha annak önmagában véve már népességszaporító hatása volna, mert hiszen az emberek túlnyomó többségének még ha egész adóját engednék is el az bizonyára meg sem közelítené a gyermeknevelés költségeit. De

ez az eszköz is egy a sok között és kombinálva a felvetett többjavaslattal, bizonyára ennek is volna hatása. Különösen pedig fontos minden ilyen hatósági intézkedés éppen ennek az új morálnak kialakulása szempontjából, mert hiszen bármily csekélységet jelent anyai giakban az adóleengedés, de jelenti azt, hogy a társadalom elismeri a gyermekszülést a társadalom iránt teljesített munka gyanánt és csak ennek a tételnek általános elismerésén épülhet fel a társadalom új erkölcstana.

*

Madzsar József előadása és a hozzászólások a Társadalomtudományi Társaság 1915 november 27-én, december 4-én és 11-én tartott ülésein hangzottak el.